

Original provided by the Hjort family and
scanned for the Hjort family.

<enevold@falsen.se>

Part I up to page 50

Part II pages 51-112

Til minne om min far

Johan Hjort

*ved hans 100-årsdag
den 23. februar 1969*

J. B. Hjort

Johan Hjort

Til minne om min far

Johan Hjort

*ved hans 100-årsdag
den 23. februar 1969*

J. B. Hjort

Forord

Manuskriptet til denne bok forelå ferdig, da J. B. Hjort døde den 23. februar 1969, — 5 dager efter hans fars 100-årsdag. Det er ikke foretatt endringer i det, bortsett fra at enkelte av citatene er føyet til.

Anna Cathrine Hjort

Innhold:

	Side
Arven og miljøet	7
Mannen	23
Fiskeridirektøren og professoren	51
Utenrikspolitiske overlevelser	61
En biologs trosbekjennelse	76
Avslutning	105

Arven og miljøet

Omkring 1700 levet det i Danmark to brødre, Jens Hjort og Johan Hjort. Efter familietradisjonen skal de ha vært sønner av en kaptein i armeen. Vår historiograf, oberstløytnant Otto Hjort, bror av min bestefar og derfor kalt Onkel Otto, har søkt å finne kapteinen og er under tvil kommet til at det må ha vært Andreas Fredrik Hiorth. Han var født i Holsten, ble kaptein i det 3. Trondhjemske Regiment og deltok i kampene mot Armfelt i Trøndelagen. De to brødres mor er derimot kjent. Hun het Marie Elisabeth, døde i 1767 og ble begravet i Fet prestegjeld på Romerike, hvor hun tilbragte sine siste dager hos sønnen Johan, som var sorenskriver i Nedre Romerike.

Johan Hjort må være født våren 1720, da han i kirkeboken for Fet oppgis å ha vært 62^{1/2} år ved sin død 8. november 1782. I 1733—34 begynte han i tjenesten i Rente-kammeret i København, men 27. juli 1750 ble han avskjediget «formedelst utilbørlig forhold» og dro til Norge. Hvori denne utilbørlighet besto, vet vi ikke. Det kan neppe ha vært penger, for umiddelbart etter sin ankomst til Norge blir han tollrevisor i Christiania. Det kan vel heller ikke ha vært kvinner, for den gang var kvinner ikke ansatt i departementene. Jeg liker å tenke at hans utilbørlige forhold må ha vært et utslag av familiens trang til å si sin

uforgripelige mening også til overordnet myndighet. I 1759 ble han sorenskriver i Nedre Romerike, i 1778 justisråd. I Christiania eiet han en løkke ved Skillebekk som het Hjortnes. Navnet henger igjen den dag i dag. Han efterlot seg ikke mannlige efterkommere. De nulevende Hjort'er stammer derfor ikke fra ham.

Den annen bror, *Jens Hjort*, omtales i skiftet efter ham som «den forrige mundkokk ved Frijsenborg». Onkel Otto var litt brydd over dette og mente at Jens må ha vært en slags indre forvalter på stamgodset Frijsenborg i Jylland. Han ble gift med Øllegaard Lihme, datter av en prest. De fikk fem sønner, hvorav to døde unge.

De tre andre, Christian født 1756, Ove født 1757 og Otto Christian Lihme født 1763, kom alle til Norge hvor de ble adoptert av sin onkel Johan.

Christian ble overhofrettsprokurator i Christiania. Fra ham stammer bl. a. Georg Hjort.

Ove ble sorenskriver på Moss og var ugift.

Otto ble stiftsrevisor i Akershus stift. «Han omtales som en streng mann, men berømmes for sin smukke sangstemme,» skriver Onkel Otto. Han ble gift i Fet 1792 med Anne Sofie Holbye, datter av sognepresten i Fet. De fikk 8 barn, hvorav 6 døde som små. Nr. 4 av barna og den eneste sønn var Jens Johan, født 8. mai 1798 i Christiania. Han er min oldefar.

Jens Johan var gift 2 ganger. Første gang med Louise Augusta Petersen, født 1798 og datter av kjøpmann og ølbrygger Jacob Petersen og Anna Marie Dybwad. Petersen var innvandret fra Danmark. De hadde fire sønner, Ove Jacob, Otto Christian (Onkel Otto), Johan Storm Aubert,

som var min bestefar, Ludvig August, og en datter Sofie Marie. Jeg har arvet et maleri av Stoltenberg. Det forestiller Johan, Sofie og Ludvig som barn.

Ove Jacob utvandret til Amerika, hvor han ble prest i Point Creek i Iowa. Fra ham stammer Preusene som er knyttet til Luther College, Decorah i Iowa. Ove Jacob er såvidt jeg vet den eneste prest som vår familie har frembragt.

Otto Christian ble oberstløytnant. Sofie var ugift. Ludvig omkom i 1858 som kadett da Krigsskolen ble utkommandert som brannkorps under den store bybrann i Christiania. Om Johan Storm Aubert Hjort, se nedenfor.

Louise Hjort døde i 1837 og min oldefar giftet seg i 1842 med Sarine Pauline Nørregaard, født Bølling, enke efter kaptein Paul Nørregaard. Hun døde i 1899. Med Nørregaard hadde hun to barn, Hans Jacob, som ble oberst og far av høyesterettsadvokat Harald Nørregaard, og Karine, gift med overrettssakfører Harald Heiberg, far av tante Ragnhild Juel. I ekteskapet med Jens Johan Hjort var det 4 barn, Peter, som ble tollkasserer, Carl, som ble kirkeverge i Christiania, Jens, som utvandret til Amerika, og Louise, gift Beer. Det fortelles at foreldrene til disse tre barneflokker sa til hverandre: «Dine barn slår mine barn og de slår våre barn!» De bodde i Tollbodgaten 19, som ennå står der og eies av Cappelens Forlag.

Jens Johan Hjort var født 8. mai 1798 og tok medisinsk embedseksamen i 1822. Han ble kreert til doctor medicinae i 1830 på avhandlingen «De functione retinæ» og disputerte på latin. Han var brigadelege og senere konstituert generalkirurg, hvilket i våre dager svarer til sanitetsgeneral.

Ved siden av var han overlege ved Rikshospitalets hudavdeling. Han var en av stifterne av Medicinsk Selskap i 1833, av Militære Samfund i 1825 og av Videnskabselskabet i Christiania i 1807. Det henger portretter av ham i de to første og i hudavdelingen på Rikshospitalet. Det beste av disse er det som henger i Militære Samfund. Det er malt av Knud Bergslien.

Jens Johan Hjort må ha vært en aktiv mann i vårt unge akademiske miljø. I Bjerknes' bok om Nils Henrik Abel nevnes Hjort som en av Abels venner. På det medisinske område arbeidet han med dermatologiske og venereologiske spørsmål, særlig spedalskheden og radesyken. «Man kan i disse spørsmål,» skriver F. Grøn i Biografisk Leksikon, «ikke nekte H. en viss selvstendighet i oppfatningen, men tør heller ikke tillegge ham nogen originalitet i sitt syn. Også på et annet område, som omkring 1850-årene var meget aktuelt innenfor medisinalvesenet i Norge, stod H. temmelig alene, uaktet han her visstnok hadde rett i hovedsaken. Det gjaldt ordningen av administrasjonen, hvorunder H. forfektet at medisinalvesenet burde ha en selvstendig chef, i motsetning til dem, som var tilhengere av et «Collegium» i spissen. H. stod her en tid alene. Men eftertiden har gitt ham oppreisning.»

Han døde 27. september 1873, 75 år gammel.

Min bestefar *Johan Storm Aubert Hjort* var født den 10. april 1835 og døde den 6. mars 1905. Hvorfor han hadde tilnavnene Storm og Aubert har jeg ikke kunnet oppklare. Ingen av hans forfedre het det. Han må være blitt oppkalt efter venner av sin far. Han deltok som fri-

villig i den dansk-tyske krig i 1864 og ble 1875 professor i kirurgi og øyensykdommer. Det henger et vakkert portrett av ham, malt av Erik Werenskiold, i Rikshospitalets øyenavdeling. Han var en ivrig sanger og medlem av Kjerulfs kvartett. Jeg har truffet eldre leger, som har arbeidet under ham. De fortalte at han kaltes «Onkel Johan» av studentene, mens hans kollega professor Julius Nicolaysen kaltes «Keiseren». Alle som har hatt med ham å gjøre, beskriver ham som et

elskelig, sindig menneske. Han hadde en rikholdig medisinsk-litterær produksjon, mest kjent er «Aaben Saarbehandling ved Øienoperationer».

Johan Scharffenberg, som var en opprører også i sin ungdom, skrev i 1899 en bok som heter «Reform af den medicinske undervisning». Her skriver han om min bestefar:

«Det er vrøvl at beskyldde mig for blot at ville se skyggesiderne; jeg henviser f. eks. til min hjærtelige lykønskingsartikkel i Dagbladet ved professor Hjort's 25-aarsjubilæum ifjor. Da denne noble og elskværdige lærer nu trækker sig

Johan Storm Aubert Hjort som frivillig i den dansk-tyske krig 1864.

tilbage, vil jeg — med fuld tilslutning til det sidste kuld lægers takadresse til ham — udtale: aldrig har jeg hørt et ondt eller uhøfligt ord af professor Hjort mod noe menneske, det være sig kollega, student, hospitalsfunktionær eller patient, aldrig har jeg seet en ubehersket, end sige uretfærdig handling af ham, altid har jeg seet ham dannet, mild, rolig, god og samvittighetsfuld, ofte rørende kjærlig. Af hele mit hjertes hengivenhed og ærbødighed ønsker jeg ham en lykkelig alderdom.» — Det er neppe mange professorer som har fått en slik attest.

Jeg har ikke mange personlige erindringer om min bestefar. I 1900 da jeg var 5 år, flyttet vi til Bergen, men Erling og jeg var vinteren 1904—05 i Kristiania, i St. Olavs gate 21 C, hos våre besteforeldre, fordi min mor var syk — man fryktet for tuberkulose — og til rekreasjon i Italia, inviteret av onkel Guido Lynar. Da var jeg 9—10 år gammel. Bestefar Hjort hadde allerede i 1899 tatt avskjed som professor på grunn av svekket helbred. Selv et barn merket det. Han gikk stille omkring i huset i slåbrokk og tøfler, mild og vennlig, men litt fraværende. Jeg husker spesielt hans uvanlig vakre blå øyne og velformede hender. I hjemmet bodde også de tre barna Christian, som var en meget syk mann — han hadde tuberkulose — Ove som var medisinsk student, og Inga, som holdt på å lære stenografi. Inga hadde en vakker sangstemme og megen charme. Jeg var hemmelig forelsket i henne. Francis Bull har fortalt meg at Inga også var Olaf Bulls hemmelige elskede, og at «Metope» skal være skrevet om henne. Inga døde plutselig i april 1905 under et besøk hos søsteren Helen i Danmark, og Christian døde i 1907, av tuberkulose. Også Helen

hadde antagelig tuberkulose, men levet iallfall til etter 1920. Som voksen har jeg ofte undret meg over at Erling og jeg skulle bo i et hjem hvor vi så lett kunne ha blitt smittet. Men selv i et medisinsk professorhjem tenkte man ikke slik den gang.

En underlig ting, når man ser på eftertiden, er at dr. med. Peter F. Holst med familie også bodde i det samme hus, St. Olavs gate 21 C, på den tid da Erling og jeg var hos våre besteforeldre. Jeg mener å huske at jeg har sett en tynn og langbent Anna Cathrine der på gårdsplassen, hvor det den gang var stall med hest.

Min bestefar ble i 1868 gift med *Johanne Elisabeth (Betty) Falsen*, født 28. oktober 1849. Hun var datter av ingeniørløytnant Christian Balthazar Falsen, født 1819, gift med sin kusine Johanne Elisabeth Møller hvis mor var Haagine Falsen, søster av Christian Balthazars far. På denne måte hadde min bestemor en dobbelt dose Falsen-blod. Det fortelles at Christian Falsen ble forbigått ved en forfremmelse i det militære, hvorpå han tok avskjed og søkte seg inn i havnevesenet, bygget kanalen i Moss og døde der i 1854, bare 35 år gammel. Han efterlot seg 4 uforsørgede barn, 3 døtre og 1 sønn.

Betty Hjort, født Falsen.

Francis Bull, hvis far i første ekteskap hadde vært gift med min farmors søster, skrev til meg at min far «lignet jo av styrke og temperament meget på sin mor, „tante Betty”, som var en sterk og klok og betydelig personlighet, og som ble min mors beste og mest trofaste støtte da min mor 19 år gammel ble gift med min far og fikk en stesønn på 10 år, som til å begynne med mottok henne med motvilje og var i høy grad sårbar og preget av Falsenblodet. Din farfar var elskelig som få og fremragende i sitt fag, men hans kone var nok menneskelig sett, den betydeligste.»

Min bestemors søstre ble gift med to leger, Helene med Dankert Krohn Holm og Gine med Edward Hambro Bull. Begge søstrene døde av tuberkulose. Det sies at den smittet over på min bestemors barn.

Familien Falsen kommer også fra Danmark. Dens stamfar var Falle Pedersen, født 1625, eier av Østrup gård på Sjælland. Hans sønn *Enevold*, født 1686, ble assessor i Høyesterett, adlet 1758, og familien het derefter de Falsen.

Hans sønn igjen, *Christian Magnus*, født 1719, var også jurist. Han var vitterlighetsvitne på Holbergs testamente. I 1765 kom han til Norge, hvor han ble til sin død. Han var medlem av den kommisjon som gransket «Strilekrigen». Etterpå ble han justitiarius i Overhofretten i Norge. Han var da, likesom sin sønn og sønnesønn, innehaver av det høyeste dommerembede i Norge.

Hans sønn *Enevold* var født i København i 1755, gift i Christiania i 1781 med Anna Mathiesen, datter av kanselliråd Jørgen Mathiesen. I Biografisk Leksikon har Francis Bull skrevet en lengre artikkel om ham; de følgende

opplysninger er hentet derfra. Den innledes med karakteristikken «statsmann og dikter». Enevold Falsen ble 10 år gammel student «med berømmelse» og cand. jur. 16 år gammel. Han var som sin far overordentlig interessert i skuespillkunst og dramatisk diktning og har selv skrevet flere skuespill.

Enevolds far var i 1765 blitt ansatt som assessor i Overhofretten i Christiania. Han fikk utvirket at sønnen i 1777 også ble utnevnt til assessor der. Den 22-årige assessor vant øyeblikkelig popularitet i Christiania og kom snart til å spille en rolle i byens selskapsliv. Sammen med Bernt Anker innbød han i 1780 til stiftelse av et fast dramatisk selskap i Norges hovedstad, hvor han deltok som forfatter og skuespiller. Gjennom sitt ekteskap med Anna Mathiesen ble Enevold Falsen nær forbundet med byens velhavende borgerskap.

Hans usedvanlige intelligens og sunne dømmekraft bevirket at han ble oppnevnt som medlem i forskjellige kommisjoner, bl. a. den som foretok de grunnleggende undersøkelser i Lofthussaken. Han skrev alle kommisjonens innlegg, de eldre kommisjonsmedlemmer fant å måtte dempe noe av de lidenskapelig heftige uttrykk i Falsens utkast. Det har hendt flere av hans efterkommere. Han hadde fått et levende inntrykk av de norske bønders kår, av uduelige embedsmenn og av Danmarks utnyttelse av Norge. Falsen mente at man ikke måtte «bygge det eene Lands Fordeel paa det andets Tab». Det ledet til frigivelse av kornhandelen og et nytt sportelreglement. Da hans far i 1788 søkte avskjed som justitiarius i Overhofretten, ble Enevold utnevnt til justitiarius, 33 år gammel. På grunn

av et lettsindig forhold til en gift dame ble han nødt til å bytte embede med lagmannen i Nordland og Finnmark. Hans trofaste hustru og 4 barn fulgte med til lagmannsgården i Steigen, efter sagnet stedet for Hagbart og Signes historie. Her ble min tippoldefar født i 1791 og fikk navnet Hagbarth.

Falsen skal på flere måter ha vist «Interesse for nordlandske Forhold og næret Ønske om at faa rettet paa uheldige Tilstander i Egnen», men oppholdet i ensomheten der nord ble uutholdelig og i 1791 reiste han uten videre med familien til København, hvor han var så heldig å oppnå et høyesterettsassessorembede. Han ble i København i 11 år.

Han lengtet imidlertid tilbake til Norge, «det Land, som jeg stedse lidenskabeligen har elsket, fordi det gav mig min Ungdoms Glæder, fordi det gav mig en god Hustru, gode Børn, og fordi det er et skjønt, et elskværdigt Land».

I 1793 tok han energisk til orde for at Norge burde gis et eget universitet.

I 1802 ble han utnevnt til justitiarius i Akershus Stifts-overrett.

Med all sin begavelse og dyktighet hadde Falsen et neurastenisk temperament, med heftig sårbarhet og tilbøyelighet til å ruge over og gjemme enhver virkelig eller innbilt krenkelse, og med perioder av melankoli. Det er egenskaper som dukker opp på ny, hos sønnen Christian Magnus og hos min far. Da vi og våre barn var små og var urimelige, pleiet de voksne å si: «Vær ikke Falsen!»

Krigen med England i 1807 gjorde at enhver regelmessig forbindelse mellom Norge og regjeringen i Danmark

ble umulig. Den danske regjering gikk da med på at Norge midlertidig måtte få eget styre og oppnevnte 24. august en regjeringskommisjon. (I 1940 var det mange som tenkte på denne, da Administrasjonsrådet ble oppnevnt.) Falsen ble medlem av, og den drivende kraft i kommisjonen. Ved siden av var han redaktør av «Budstikken» som bragte det norske folk beskjed om krigsbegivenhetene og den politiske situasjon. Bull skriver: «I „Budstikken” kom en rekke av F’s beste egenskaper smukkere til sin rett enn noen sinne før, hans varme og rettferdighetsfølelse, hans hete stemningsutbrudd og mandige patos, hans latinsk skolerte og klassisk faste retorikk bidrog mektig til å ildne den norske nasjonalfølelse, og holde motet oppe hos vårt folk i de hårde tider. Nest Christian August var vel i 1808 ingen mann i Norge så elsket som F. . . . Det er utvilsomt hans fortjeneste, mer enn noen annens, at regjeringskommisjonen under hele sin organisasjonsperiode atter og atter tok mot til seg, og erklærte at den måtte få full selvstendig myndighet til å avgjøre påkommende spørsmål i overensstemmelse med norske interesser. Det var imidlertid ikke lett å finne forståelse i København . . . »

Dette er den tid som Ibsen i Terje Vigen beskriver slik: «Engelske krydsere stængte hver havn, i landet var misvækst og nød, den fattige sulted, den rige led savn, to kraftige arme var ingen til gavn, for døren stod sot og død.»

Francis Bull slutter sin biografi av Enevold Falsen med følgende ord:

«F. hadde i Regjeringskommisjonens første 10—12 måneder utført et nærsagt overmenneskelige arbeide, men i lengden virket det ødelæggende på hans skrøpelige nerve-

system å føle sig på en gang ansvarlig og avmæktig under stadig økende nød og fare. Ut på høsten 1808 brøt han sammen — hans melankoli tok overhånd, og han syntes da til tider å ha været fuldkommen sindsforvirret. Mens han før hadde vist sig utpreget antiklerikal, skal han nu en aften i et selskap ha spurt en prest om selvmord under visse omstændigheter var tillatt. I begynnelsen av november erklærte hans læge at han ved nogen måneders permisjon muligens kunde ha håp om å gjenvinde sine kræfter, men da han på sin hustrus fødselsdag, 16.11.1808, hadde latt sig overtale til å gå i teatret, forsvandt han efter forestillingen — næste morgen fandt man hans lik i Bjørviken. Hans død vakte landesorg i Norge. Man brøt endog tidens strenge regler om hvordan en selvmorders lik skulle begravnes. Et langt liktog med folk av alle stænder fulgte F's bære fra sørgehuset i Raadhusgaten til gravstedet ved Gamle Akers kirke, stiftamtmanden la en borgerkrans på hans kiste, biskopen holdt gravtalen, og til slutt steg F's ungdomsvenn John Collett frem, og med ordene „Norges ven, min ven, farvel!” la han en ekekrans på graven. En enkel og smuk mindesten viser F's siste hvilested.»

Ved sin død var Enevold Falsen bare 53 år gammel.

Enevold og Anna Falsen hadde 4 sønner og 3 døtre. Sønnene var Christian Magnus, «Grundlovens Fader» og justitiarius i Høyesterett, Jørgen, som ble sjøoffiser og i 1813 førte prins Christian Frederik i åpen båt fra Jylland til Norge og sluttet som kontreadmiral i Danmark, Carl Valentin, som ble sorenskriver, politiker og stiftamtsmann (Koht sier om ham: «Han vandt almindelig tillit på grunn

av sin ubetingede saklighet») og Hagbarth, som vi stammer fra. Han er den minst interessante av brødrene. Etter en mislykket tid som forretningsmann, ble han stiftamts-skriver i Bergen. Han ble gift i 1811 med Alette Fleischer, datter av assessor Balthazar Fleischer og Helene Christiane Qvisling. Mens hans bror Christian Magnus frasa seg sitt adelskap på Eidsvoll, reklamerte Hagbarth adelskapet for seg og sine før 1.8.1821 fødte barn.

Skjønt vi ikke stammer fra *Christian Magnus Falsen*, vil jeg si noen ord om ham. Hans imponerende personlighet, enorme innsats ved Grunnlovens tilblivelse, og visse karaktertrekk hos ham, gjør at han også er av betydning for vår gren av familien og for det miljø som min far ble født inn i. Han var født i Oslo (Gamlebyen) i 1782, ble advokat ved Høyesterett i København i 1807 og sorenskriver i Follo 1808. I dette år ledet han «Hærens frivillige Jægerkorps» i felten. I 1814 utarbeidet han, sammen med lektor J. G. Adler, på noen få dager det bekjente Adler-Falsenske grunnlovsutkast. Han var Eidsvollsmann, formann i konstitusjonskomitéen, president ved grunnlovsvedtagelsen. Senere i 1814 ble han amtmann i Nordre Bergenhus, i 1825 stiftamtman i Bergen og i 1827 justitiarius i Høyesterett. Han døde i 1830, bare 48 år gammel.

Han ble i sin levetid en omstridt mann. Halvdan Koht skriver om ham i Biografisk Leksikon:

«Han var en mann som kjendte sig født til høvding, og han hadde mange av høvdingens egenskaper — en rask tanke, en djerv vilje og en mæktig personlighet. Han var ikke sen om å ta en beslutning, og han hadde en voldsomhet i sig som lett kunde rive andre med, men som riktignok

også kunne egge motstanderne til forbitrelse og hat. Han var en kampnatur som ikke kjendte hensyn, og som med utålmod kastet all motstand til side. Den lange beregning var ikke hans sak; men i kampens øieblikk, når all hans vilje samlet seg i intens pågang, da kunne han være uimotståelig. Det var som om han kunne rumme bare én tanke om gangen, og i denne ene tanken satte han hele sin personlighet inn. Men med samme heftighet stod han så i den neste kamp, når nye spørsmål tvang seg frem — temperamentet hans tok alltid tanken i sin tjeneste.»

«I Norges selvstændighetsreisning våren 1814 stormet han frem som selve levendegjørelsen av folkets frihetsvilje — høi, fager som en gud, brændende og lysende av tro på nasjonens rett, med stolt og motig kamprop på læbene, med hele sin sjel fylt av viljen til å bygge et fritt Norge. Glansen fra hine vårdager ligger fremdeles om hans minde, han lever i vor historie som „Grundlovens Fader”, — han kunne med minst likeså stor sandhet bli nevnt som føreren fra Eidsvold i kampen for selvstendighet og frihet, i virkeligheten det nye Norges politiske fører. Men få år efter denne strålende opmarsj stod han i kamp med ny front, anklaget som troløs sviker imot sin egen gjerning, ombølget av en hatefull opinion som kastet dype skygger over hans liv og hans minde. Og enda hundre år efter hans død sitter det som et sviende spørsmål i vår historie. Var han forræder? Eller ble det gjort ham blodig urett? Var det tross alt en indre sammenheng i de tilsynelatende motsigelser? Eller skiftet han virkelig idealer?»

Det som samtiden særlig bebreidet Falsen var at han i 1828 fremsatte en rekke grunnlovsforslag, som samtiden

oppfattet som stridende mot den grunnlov han selv var far til, forslag som tok sikte på skape vern mot misbruk av folkemakten. Noen av forslagene gav eftertiden ham rett i. At statsrådene skulle ha adgang til å møte i Stortinget ble f. eks. gjennomført av Venstre i 1884. Å stemple ham som forræder er meningsløst; begrepet forræder forutsetter forsettlig svik.

Her er ikke stedet til å felle noen dom over Christian Magnus Falsen som politiker. Når Kohts karakteristikk av ham er trukket inn, er grunnen alene den at den kaster lys over egenskaper som må være arvelige i familien. Meget av det som Koht sier om Falsen kunne være en beskrivelse av min fars karakter og egenskaper.

Skjønt det er lite å si om Christian Magnus' yngre bror, *Hagbarth*, som ble min tippoldefar, må han iallfall ha vært bærer av de gener som karakteriserer hans eldre bror og hans far. Sønnen Christian Balthazar, som ble min oldefar, er nevnt foran. Han var trassig nok til å ta avskjed da han mente seg forbigått. Hans annen sønn, John Collett Falsen (1817—1879), ble amtmann i Nordre Bergenhus og samme år, 1861, justisminister. Han ble i sin ungdom forlovet med Henriette Falch Muus, datter av en soren-skriver. Det ble sagt i familien at de to ikke passet sammen og at han burde heve forlovelsen, hvortil han skal ha svart: «En Falsen går ikke fra sitt ord.» De ble gift, men fikk ingen barn. Som justisminister skal han ha vært effektiv, «man merket Falsens ordnende og styrende hånd, og flere av de fremskritt, som i senere tid er foretatt i justis-lovgivningen og fengselsvesenet skyldes ham», skriver Con-

rad Falsen i «Slegten Falsen». Utkastet til jurylov var utarbeidet av høyesterettsadvokat Dunker og statsrådene Stang og Falsen. Han døde plutselig om formiddagen den 2.9.1879. Da en av byråsjefene kom inn i statsrådets værelse, ble han funnet liggende død på gulvet.

Mannen

I dette miljø ble da *min far* født den 18.2.1869 som den eldste av 6 søsken, 4 sønner og 2 døtre. De 3 yngre sønner var Christian, født 1876, han var agent og døde av tuberkulose i 1907, Alf født 1877, han var ingeniør og utvandret til Amerika, og Ove, født 1879, han var en stor sanger og en avholdt privatpraktiserende lege. Døtrene var Helen, født 1872, og Inga, født 1882 og kalt «Lille Ingentingen». Det slo meg alt som barn at det var stor forskjell på min far og hans yngre brødre. De syntes å ha arvet bestefar Hjorts rolige og sindige gemytt, mens min far, som nevnt, må ha fått en kraftig dose av det voldsomme Falsenblod. Min far syntes å ha arvet sin fars vitenskapelige anlegg, sin bestefar Jens Johans organisatoriske evne og det Falsenske temperament, slik det er uttrykt foran om Christian Magnus, «én tanke om gangen, og i denne satte han hele sin personlighet inn».

Den engelske vitenskapsmann H. G. Maurice skrev en nekrolog om min far i «Nature». Han sier der bl. a.:

«Cautious and precise as at man of science, Hjort was always apt to be impetuous in his relations with others. He had, in fact, a somewhat volcanic temperament which did not easily brook opposition.»

Efter alt jeg har hørt, var han født inn i en hygge-

Johan Hjort 4 år gammel.

lig, harmonisk familie, som dyrket musikk. Og så min far meldte seg inn i Studentersangforeningen, hvor hans far hadde vært den ledende tenor. Da han ble prøvet av Joh. D. Behrens sa denne: «Hvor dypt De er sunket!» Min far var baryton.

Min far studerte anatomi i Lund i 1889. Jeg har en del brever fra ham til foreldrene i den tid og noen fra foreldrene til

ham. Det er merkelig å se den ømhet og kjærlighet for foreldre og søsken som disse brev gir uttrykk for. De viser en alvorlig, men mild og kjærlig ung mann som lengter hjem. Og man kan spørre seg selv hva det var i hans senere utvikling som forandret på dette.

Bestefar Hjort hadde landsted i Åsgårdstrand, hvor sommerferiene ble tilbragt og hvor min far stiftet bekjentskap med sjøen. Det var ingen fast doktor der, og pasientene kom til bestefar Hjort. Når han ikke var til stede, doktorerte bestemor, som var meget fingernem. Hun fortalte meg med stolthet at hun engang hadde sydd på en avhugget fingertupp og fått den til å gro, med den følge at mange foretrakk professorinnen. Senere, efterat min far hadde tatt sin filosofiske doktorgrad, ble han kalt dr.

Hjort. Da ble også han oppsøkt av pasienter når han var i Åsgårdstrand. Han måtte svare at han ikke var slik en doktor, hvor til en pasient skal ha spurt: «Å, er De slik doktor som han Martin Luther?» — for den gang leste skolebarn «Dr. Martin Luthers lille Kathekismus».

Efter de få opplysninger jeg har, må min far som ble kalt «Jonne», ha vært en særpreget gutt. Det er blitt meg fortalt at han alt dengang var levende interessert i fugler, og at han, bevæpnet med en paraply, en teaterkikkert og en notisbok gikk i Slottsparken, observerte fuglelivet og noterte sine observasjoner. Under dette traff han en ung mann, Thomas Jensen, som bodde på Hofstad i Asker og som han på sine gamle dager kjøpte Hofstad av. Thomas Jensen var en stor fuglekjenner. Jeg har en del brever fra min far til Thomas Jensen, fra årene 1881—1883, altså da min far var 12-14 år. Han underskriver seg «stud. ornith.» og beretter om fugler han har sett, med angivelse av deres latinske navn. Han forteller at han er begynt å arbeide hos preparanten på museet, «idag har jeg stoppet ut to skind, som jeg nu kan, en *Sturum vulgaris* og en *Turdus iliacus*». Han oppsøker professor Robert Collett for å få råd om fugler som han selv ikke har identifisert og Collett gir ham i oppdrag gjennom Jensen å skaffe eksemplarer av en gnager, *Lemnus selisticolor*.

Med sitt alvor og sine gode evner tok han selvfølgelig en god artium på Giertsens skole i 1887. Hans far ville gjerne at han skulle studere medisin, men min far ville bli zoolog. Faren sa da: «Da bør du begynne med å studere mennesket, som er det dyr som er best utforsket!» Min far tok 1. avdeling av medisinsk embedseksamen, efter hva

jeg har hørt med beste karakter i alle fag. Han hadde en hybel i første etasje i farens gård. Der holdt han Dagbladet. Bestefar Hjort som var en sindig mann, gikk med på det på det vilkår at avisen aldri måtte komme opp i hans leilighet.

Jeg har lyst til å sitere et brev fra min far til Thomas Jensen. Min far hadde sammen med en annen medisinsk student, Carl Manthey, i februar 1889 søkt Det Akademiske Kollegium om et stipendium på 300 kroner (pengene var mer verd den gang, og fordringene var mer beskjedne!). Det heter i ansøkningsen at studentene «i sommermaanedne under et ophold ved Thronhjemsfjorden ville anstille undersøgelser over dennes fauna. Det er vor hensigt, hvis stipendiet bliver os bevilget, at besøke forskjellige steder ved Thondhjemsfjorden, hvor det er os bekjendt, at der gives den bedste anledning til nærmere at studere vor sødyrfauna. Foruden i almindelighed at foretage indsamlinger af invertebrater til universitetets zoologiske museum er det vort ønske mere specielt at studere crustaceerne og colelanteraterne».

De fikk stipendiet, og den 16. juli 1889 skrev min far en beretning fra Levanger til sin venn Thomas Jensen. Brevet er skrevet av en 20-åring, og jeg synes det viser en uvanlig modenhet, både ved den intense forskertrang, og i evnen til å fremstille hans iakttagelser. Brevet lyder slik:

«Kjære Thomas!

Jeg har ofte ønsket at skrive til dig, men jeg har havt saa meget at gjøre fra morgen til aften, at det desværre ikke er blevet noe af, før nu.

Du kan tro, jeg har oplevet meget, siden jeg for en 3-4 ugers tid siden reiste fra Christiania. Jeg har seet en utrolig mengde og lært en god del ogsaa, haaber jeg da i alle fald.

Vi ankom først efter en vakker jernbanetur i det deiligste veir til Throndhjem, hvor vi blev et par dage dels for at bese Domkirken, dels for at besøge museet her oppe, som er aldeles udmerket bestyret i særdeleshed for de lavere dyrs vedkommende. Derfra reiste vi ut til Rødbjerg, en gaard som ligger nettop, hvor fjorden gjør en skarp bøjning nordover. Her traf vi conservator Storm, bestyreren af Throndhjems museum. Han er en vag, distrait gammel mand, men han modtog os meget venlig, og gav os en mængde gode raad i anledning af vor skrabning. Fjorden er ved Rødbjerg meget dyb (ca. 2-300 favne længst ude) og bunden er her bevokset med store koralskove med meget høie træer. Inde i mellemrummene mellem koralgrenene lever der en overordentlig rig fauna; alle mulige slags søstjerner, medusastjerner, annelider, mollusker o. s. v. Vi fik derfor et tilstrækkeligt arbeide med skrabning om dagen og med at pille alt dette fra hinanden om aftenen. Vi var i det hele overordentlig heldige og fandt endog flere rariteter, som Storm har søgt efter derude i ugevis; saaledes en stor søstjerneart, *Brisinga*, som Asbjørnsen første gang fandt i Hardangerfjorden, og som siden kun er bleven fundet et par steder i landet. Hvad der imidlertid for mig selvfølgelig har den største interesse, er dette at faa ligge ude paa fjorden og personlig faa overbevise mig om, hvad der findes nede paa havbunden. Det er naturligvis meget mere lærerigt end bøger, musæer og lignende.

Søfugl kan du tro her er nok af. Edderfuglene svømmer i

store flokke paa over 50 stykker lige forbi vor baad; kjeld, fagergjæs, skarv, ravne har vi ogsaa seet i massevis.

Fra Rødbjerg reiste vi helt ud mod havet til Beian, hvor vi opholdt os en uges tid. Her høstede vi et mindre rigt udbytte, men det var alligevel overordentligst interessant for os for første gang at faa komme naturen og dyrelivet ude ved havkysten slig ind paa livet.

Fra Beian reiste vi om Trondhjem til Levanger, hvor vi nu opholder os. Herfra er det saa vor plan at begive os indover til Skarnsundet, en smal revne, som adskiller Thronhjemsfjorden fra Beistadfjorden. Her gaar alle dybvandsformer op paa et forholdsvis lavt vand, saa vi haaber, at vi her skal gjøre et rigt bytte. I det hele taget har det, som du vel kan forstaa, været overvældende nyt for mig, som altid har vært slig en stuegris, at faa komme ud og se saa meget. Uhyre meget, som jeg vel har læst om mange ganger, men som jeg kun har forstaaet lidet af, har klarnet sig og blevet mere kjendt for mig.

Vi har havt det noksaa strævsomt og dertil mange steds maattet leve paa halv ration, men naar man interesserer sig for en ting, tager man slige bagateller med ro. Jeg begynder nu saa smaat at glæde mig til at skulle faa komme hjem og bearbejde det indsamlede materiale lidt grundigere, for her ude faar jeg desværre ikke synderlig tid tilovers, og dessuden savner vi saa mange hjælpemidler. Jeg kommer visselig til at faa mere end nok at arbeide med hele vinteren udover; det bliver naturligvis det bedste ved hele turen.

Jeg har i lang tid maattet leve udenfor al communication med omverdenen, men nu har jeg da endelig faaet breve

hjemmefra. Jeg hører i dem at I har havt saadant et vanskeligt aar der sydpaa. Her har sommeren, for os i alle fald da, været storartet vakker. Vi har næsten havt straalende solskin og svag vind hver eneste dag. Jeg haaber, at ikke varmen og tørken har ødelagt for meget for dig, skjønt du pleier jo altid at være fornøiet, naar de andre klager.

Vær saa snild at hilse alle ude paa Hofstad fra mig og vær selv hjerteligst hilset fra din hengivne

Johan Hjort.»

Min far dro så til München for å studere zoologi hos professor Richard Hertwig. Der traff han min mor i 1892, ble forlovet 9.12.1892 og gift 1.5.1894. I 1892 tok han doktorgraden i München på avhandlingen «Zum Entwicklungscyklus der zusammengesetzten Ascidien». Han hadde også et studieopphold ved den biologiske stasjon i Neapel. I 1893 ble han konservator ved Universitetets Zootomiske institutt, hvor han pakket tilside en del av samlingene for å utvide det zoologiske laboratorium og holde forelesninger i mikroskopi og sammenlignende anatomi. Det sies at fakultetet stillet seg nokså lunkent til hans reformer, men også at hans elever ble grepet av hans sterke interesse. I 1895—96 studerte han fysiologisk kjemi hos Hofmeister i Jena og zoologi hos Ernst Haeckel. Haeckel var i Tyskland Darwins varmeste forkjemper. Han er kjent for sin «biogenetiske grunnlov», hvorefter individets utvikling fra det befruktede egg er en gjentakelse av selve stammens utvikling. Senere var min far en kortere tid i Würzburg for å sette seg inn i celleundersøkelser hos Theodor Boveri.

I 1897 ble han bestyrer av den biologiske stasjon i Drø-

Johan Hjort da han ble fiskeridirektør i 1900, 31 år gammel.

bak og påbegynte sammen med H. H. Gran og Knut Dahl grunnleggende studier over fiskeriforhold i Skagerak og fjordene. De lånte et fartøy av Marinen og orlogsfolkene døpte det om til «Rebekka», fordi det «førte kamelene til vanns».

Tre ting har slått meg ved de beretninger jeg har fått om hans arbeidsmetoder. For det første det

praktiske anlegg, med benyttelse av alle de redskaper som fiskerne selv brukte. Det ble sagt at hans vitenskapelige assistenter på «Michael Sars» måtte delta i bøting av garn og redskaper slik fiskerne måtte gjøre, for bare da kunne de lære redskapene å kjenne. O. Nordgård skriver i Biografisk Leksikon: «Det er lett å se at H. gjennomgående har valgt en sådan problemstilling i sine biologiske undersøkelser, at praktiske resultater snarest mulig kunne bli følgen.»

For det annet hans evne til å finne dyktige og begeistrede medarbeidere, H. H. Gran, Knut Dahl, B. Helland-Hansen, J. T. Ruud, Ad. Apelløf, Einar Koefoed, D. Damas og andre, både norske og utenlandske. I tur og orden ble de ledende på sine områder.

Da han fylte 70 år og fratrådte som professor, lot 40

forhenværende assistenter og medarbeidere Agnes Hiorth male et portrett av ham. De skrev: «I beundring for Deres innsats i norsk og internasjonal havforskning, og i takknemlighet for hva De har gitt oss som kollega og venn, lærer og sjef, har vi ønsket å få dette bilde av Dem til varig minne. Og for at kommende generasjoner skal få dele med oss gleden ved å eie bildet, er det vårt ønske at det skal tilhøre Universitetets Biologiske Laboratorium, den institusjon som De selv har skapt og ledet, og som skal arbeide videre med forskning og undervisning efter de retningslinjer som De har vist oss.»

For det tredje et samarbeide over landegrensene med vitenskapsmenn i andre land, f. eks. i Sverige Otto Pettersson og i Danmark C. G. J. Petersen.

Francis Bull har gitt meg følgende karakteristikkk av min far: «Som overordnet var han makeløs, hjelpsom, elskverdigg, tålmodig — som sideordnet ganske vanskelig fordi han alltid mente at han hadde rett — og som underordnet preget av heftig opposisjonslyst og selvsikkerhet.» Det ble sagt om ham at «han var født med en avskjedsansøkning i lommen».

Sist i 1890-årene kunne han påvise en masseforekomst av dypvannsreker i Oslofjorden. Han fortalte at ingen den gang ville tro det, reker ble jo innført fra Danmark. Han holdt foredrag og agiterte for at fiskerne skulle begynne å tråle reker; han har fortalt meg at han kokte oppfiskede reker og strødde dem på alle brygger i Oslofjorden. Fiskerne var skeptiske: «Dom er kunstige!» sa de først, men efter hvert tok de efter og i dag er rekefisket et av

våre store fiskerier og foregår langs hele Norges kyst. I sin alderdom kom han stadig tilbake til denne sin ungdoms oppdagelse. Etter at vitenskapen hadde påvist at det fantes reker i våre fjorder og hvorledes de kunne tanges, hadde fiskerne selv utviklet dette videre til en stor bedrift. Han brukte dette som eksempel på det han i en senere avhandling kalte «Det sociale Eksperiment og Norsk Fiskeripolitikk». En slik oppdagelse var etter hans mening noe som ynglet av seg selv, som enkeltmenn kunne efterligne og utvikle videre. Det var ikke det store statseksperiment, som savnet alle det vitenskapelige eksperiments karakteristika og som gjerne ytret seg som ren maktutøvelse.

Fra denne avhandling siteres følgende betegnende ord:

«Det sosiale eksperiment, den virksomhet som samfunnet utførte ved å gi sin økonomiske støtte på et tidspunkt da den private virksomhet ennå ikke kunne bestå, var derfor i og for seg begrenset til en *impuls* av den art at den kunne sette *individenes selvvirksomhet* i gang. Den første verifikasjon av en *ved naturiakttagelse oppstått idé* og *utarbeidelsen av en teknisk metode for individuell aktivitet fra den historisk givne befolknings side* — det var det sosiale eksperiment. Dets mål må være å virkeliggjøre Nietzsches berømte ord: „Dort wo der Staat aufgehört, da beginnt erst der Mensch.“ . . . Og således er det at *alle bedrifter er blitt til*. — — For den som har opplevd slike begivenheter, står selv den minste bedrifts tilblivelse som et strålende monument over folkets intellektuelle aktivitet og som et bevis på den åpenbare kjennsgjerning, at det er millionenes virksomhet som har skapt den européiske sivilisasjon. Fra mitt syn kan og må man modig se disse

spørsmål (om de utenlandske trålere) i øynene i tillit til den dyktige befolkning vi har, og vår nasjonalfølelse vil gagne dette land mest ved å oppta til alvorlig overveielse: hvorledes skal vi oppta konkurransen med trålerne? Det vil med andre ord si: etter hvilke linjer bør vi undersøke spørsmålet ved hjelp av det sosiale eksperiment?» Og han ender avhandlingen med et ord fra Faust: «Kun den har frihet, rett til livet, som daglig dem erobre må.»

I et foredrag i 1947, «The Renaissance of the Individual», har han utdypet dette nærmere. I dette foredrag fremhever han at den naturvitenskapelige eksperimentator må variere én faktor ad gangen og at eksperimentene må verifisere idéene. Han angriper derfor Lord Keynes som beskrev Lenin som den store eksperimentator, som i begrenset grad gjorde bruk av metoden «trial and error». Og min far tilføyer: «Men å fullføre sine idéer med makt, slik vi ser det i dag der hvor nasjonalismen er fremherskende, er intet eksperiment i naturvitenskapelig betydning. Ingen har rett til å si som Napoleon: „Hva betyr 200 000 mennesker for meg?“

Som i naturvitenskapen må samfunnsvitenskapen begynne med individet, ikke med „massene“. Og eksperimentator må, hvis han vil skape noe nytt, bruke eksemplets makt, og ingen annen makt. Han må gjøre oppdagelser, som Faraday, Liebig, Jenner og Pasteur gjorde, og forstå at samfunnet består av individer, alle med forskjellige levevilkår.» Han illustrerer så dette med eksempler fra havforskningen og ender med Beethovens ord: «Kraft, ikke makt!» «Fremskritt nedenfra, ikke ovenfra.»

Jeg har gått inn på dette for å vise et grunnsyn hos min

far, et grunnsyn som kanskje i øyeblikket ikke er populært hos mange «samfunnsplanleggere», som gjerne setter seg i Vårherres stol, og betrakter menneskene som anonyme grupper av «arbeidere», «kapitalister» osv., som han gjør med som han vil. Min far yndet å sitere Goethes ord: «Was ist das Allgemeine? Der einzelne Fall! Was ist das Besondere? Millionen Fälle!»

Han betraktet Goethe som en av de store naturvitenskapsmenn og siterte ham om og om igjen: I «Human Value of Biology» sier han at ekspertene gjerne betrakter Goethe som en dilettant, «men etter min mening er han en av alle tiders største tenkere. — — For Goethe var det individuelle tilfellet det samme som det levende individ, en verden i seg selv — en separat verden som representerte alle generelle lover. Alle de utallige andre tilfeller av arten, var således bare spesielle gjentakelser.»

Tanker, som dem som er gjengitt ovenfor, kom han gang på gang tilbake til i foredrag og skrifter som f. eks. «Samarbeide — økonomisk og nationalt» (1902), «Hvad er fremskritt?» (1909), «The Unity of Science» (1921), «Et samlet folk» (1925), «Keiserens nye klær» (1930, også utgitt på tysk, engelsk og fransk),* «Den intellektuelle krise» (1933), «The Human Value of Biology» (Harvard

*) «Keiserens nye klær» skrev han under oppholdet ombord i hvalkokeriet «Vikingen» i Antarktis i sesongen 1929—30. A. C. Hardy sier i minnetalen i Royal Society om denne tur: «Hjort, now entering his sixties but as game as ever and as full of the Viking spirit, was off to the Antarctic in the appropriately named new factory ship «Vikingen». Here he soon saw that the log-books of the whale-catchers could provide most useful material for the detailed study of problems relating to the stocks of whales and he started the valuable series of whaling statistics which he and his colleague J. T. Ruud have published in the Hvalrådets Skrifter».

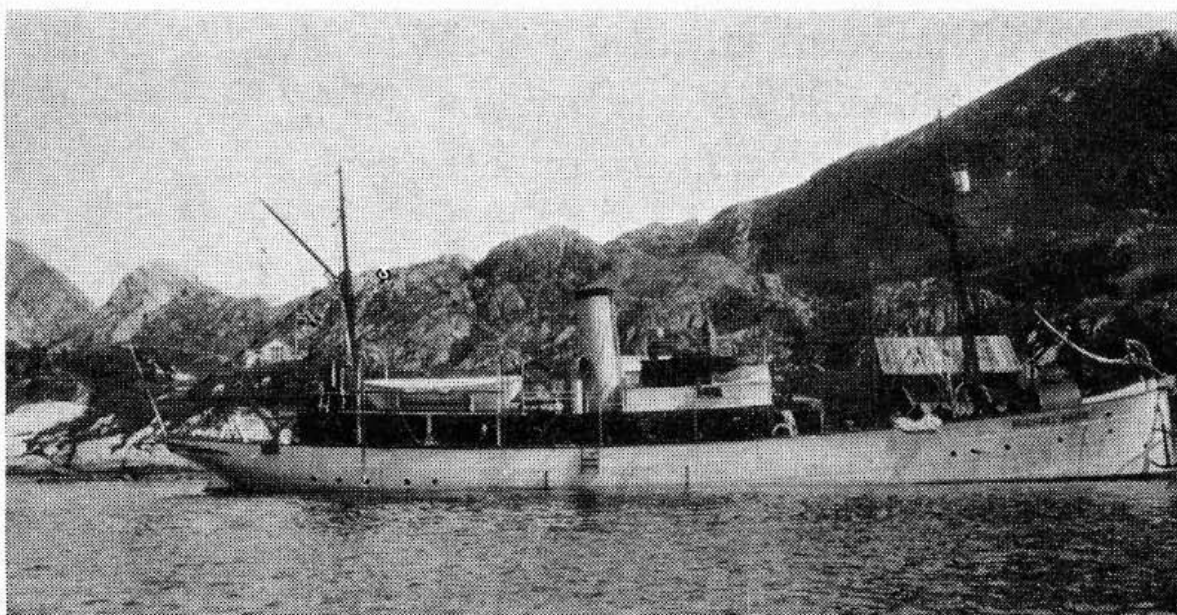
1938), «Tilbake til arbeidet. En biologs trosbekjennelse» (1940), «Individet og dets verden» (1943) og «Krigen. Det store folkebedrag. Essays om dens problemer» (1945). Jeg kommer tilbake til det.

Han betraktet naturen som et verksted for samarbeidende organismer. Han sa en gang til meg at Darwins uttrykk «Struggle for Life» var uriktig oversatt på kontinentet. Det betydde «Strevet for tilværelsen» og ikke «Kampen for tilværelsen» og «Kampf ums Dasein», slik det er blitt misbrukt i politikk og nasjonalisme, «Kampen» med sikte på å utrydde andre. I Oxford Pocket Dictionary defineres «Struggle» som «making our living».

Jeg tror han ville vært sterkt uenig i nutidens fiskeripolitikk, med alle dens dirigering, fiskerlag, stønader o. a.

Funnet av rekene bidro til at selv politikerne begynte å forstå at havforskning kunne få økonomisk betydning, og det lyktes ham å få Stortinget til å bevilge midler til bygging av havforskningsskipet «Michael Sars». Han har fortalt meg at politikerne steilet over omkostningene, 150 000 kroner, men at han hadde fått stortingspresident Viggo Ullmann interessert og at denne lovet å få bevilgningen vedtatt, ved å føre saken opp på kartet like før en annen sak som man visste at hele Stortinget ventet på å debattere.

«Michael Sars» var på 226 tonn, bygget etter mønster av de engelske damptrålere. Den var utrustet med alle tidens fiske- og undersøkelsesredskaper, men hadde også laboratorier og arbeidsrom for vitenskapsmennene. Skipet var frem til krigen i 1914 i uopphørlig tjeneste, ble under første verdenskrig overtatt av marinen som kystvaktskip, og i 1940 senket ved tyskernes angrep på Narvik havn.

«Michael Sars».

Skipet ble et mønster for havforskningsfartøyer i alle andre land.

En engelsk vitenskapsmann, A. C. Hardy, skrev i november 1950 en minneartikkel om ham i «Obituary Notices of Fellows of The Royal Society». I denne forteller han at han i 1924 var med på et tokt med «Michael Sars». Han sier her: «Hjort infected the whole ship, from skipper to cabin boy, with his boyish enthusiasm and his passion for work, which he made everyone feel was not work at all but part of the great and exciting adventure of wrestling secrets from the sea. There was such a spirit of friendliness on board. On all Norwegian ships there seems to be a much greater sense of democracy, or classlessness than is usual on other ships, as I have seen so often in the southern whaling ships: a combination of fine discipline, instant compliance with orders, with a feeling of comradeship in which the captain and the deck hand may talk of their homes and families as equals when

on watch in the wheelhouse together. So it was on the «Michael Sars». Professor H. H. Gran, the great authority on phytoplankton, was accompanying Hjort as he had done so often before. They were a remarkable pair together — always having little jokes at each others expense; I was going to say quiet jokes, but from time to time Hjort's robust laughther would echo through the ship. It was indeed a happy ship».

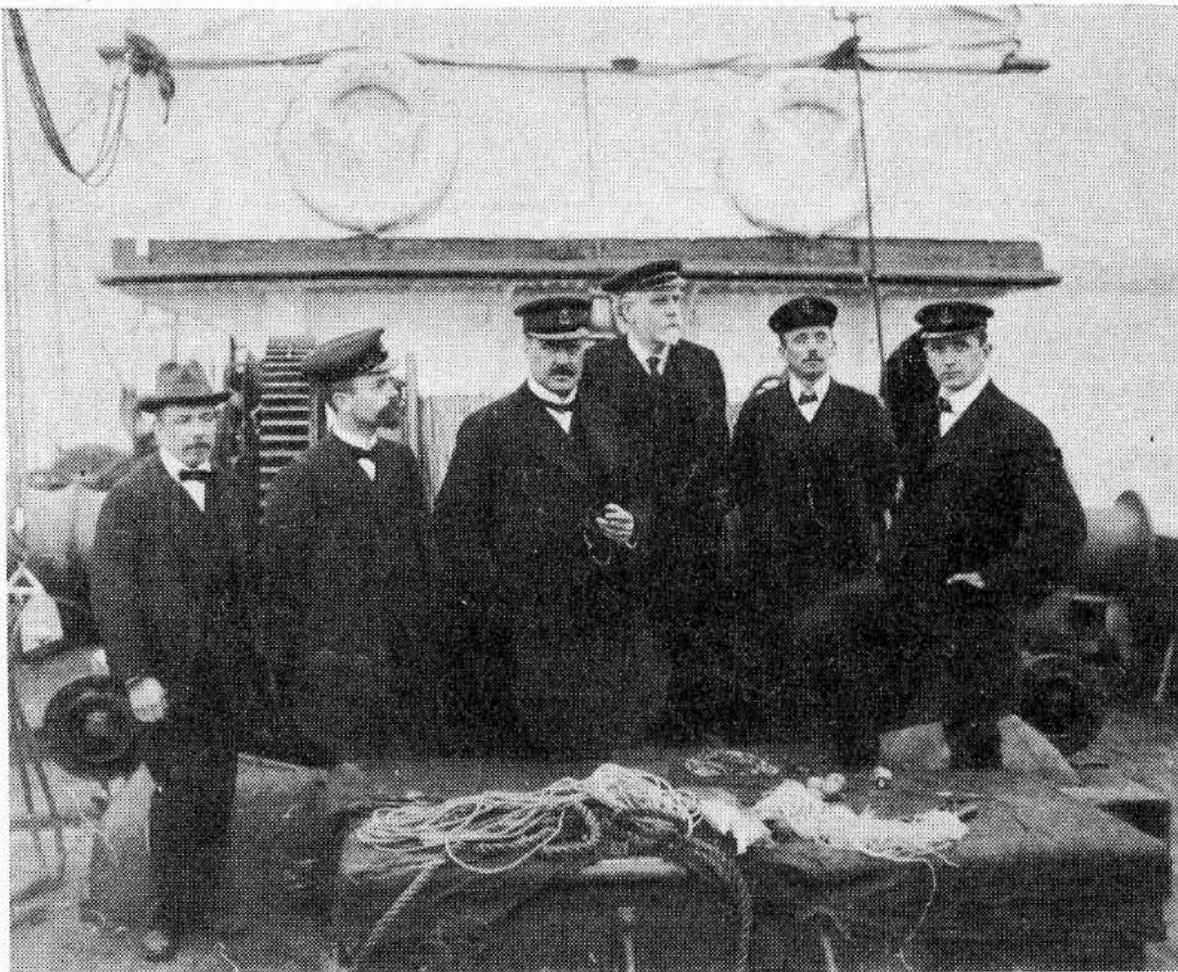
Han sier om sitt eget samvær med min far på dette toktet: «Hjort madt one feel he was really interested in one's problems, and I am sure he was . . . I know I owe much more to those three weeks with Hjort than I can estimate. He must hade had a powerful influence on all who made contact with him».

Jeg har lyst til å tilføye: Jeg tror at disse tokter var de lykkeligste stunder i min fars liv.

I Fridtjof Nansens bok «Frilufts-Liv, Blade av Dag-boken» er det et kapitel «Til Island og Jan Mayen». Det er skrevet i juli 1900 og omhandler «Michael Sars»' første ekspedisjon, som gikk fra Vestlandet til Island og Jan Mayen. Kapitlet begynner slik:

«Ved sin iherdighet var det endelig lyktes Dr. Johan Hjort å få den norske stat til å bygge en egen dampbåt for havforskning. Det må synes på høy tid, når en tenker på hvilken inngripende betydning havets forhold og dets skiftninger har for hele vårt land, og ikke minst for fiskeriene.

Båten er døpt «Michael Sars» efter vår store banebryter i havforskningen, og den skal nu ut på sin første ferd. Hjort har bedt meg være med for å overta de fysiske undersøkelser sammen med Bjørn Helland-Hansen. Selv

Ombord på «Michael Sars»

vil han ta dyrelivet og fiskeriundersøkelsene, og Håkon H. Gran tar de botaniske undersøkelser. Kaptein G. Sørensen skal føre båten.»

Nansen forteller derefter om episoder fra turen. Han forteller at min far fikk bekreftet sine teorier, f. eks. at det fantes fullt av fisk i havet utenfor det smale området som vårt kystfiske den gang nøyet seg med, og dermed ga grunnlag for et havfiske. Det hører til de ting som i dag synes selvsagte, men den gang var det nødvendig å bevise dem. Og han forteller om det daglige liv ombord, hvor stud. med. Ove Hjort underholdt med sang:

«Se der kommer Ove Hjort med gitaren syngende:

„Fade jum, fade jum, sade konungen,
fade jum sade hanses majestät”

og så synger han om „Dolce Napoli” (hvor både Nansen og min far hadde studert) og „I månens sølverglød”.»

I boken «Samarbeide» (1902) gjengir min far at «Michael Sars» også ble møtt med mistillit. Han siterer en avis-artikkel som «i al sin krashed er betegnende for tusinders tænkning, ja jeg har selv talt med dem, som var enige i artikkelen. Det var dengang dampskibet «Michael Sars» skulde bygges, det stod endnu paa stabelen og det var saaledes endnu ikke muligt for nogen at ha erfaringer om dets virksomhed. Selv for os, som skulde arbeide med den, stod selvfølgelig resultaterne i fremtidens haand. Jeg havde heller ikke selv nogensinde været i den del av Norge, som vi skulde arbeide i, og noget bekjendtskab med min person kunde man heller ikke ha. Alligevel fremkom der i en flersidig av aviser paa fremskudt plads en artikel, som drøftede, hvilket navn det nye dampskib burde ha, og hvorfra jeg anfører følgende:

„Altsaa hvad der paa Island og i de høist civiliserede lande, England og Danmark betragtes som en forbrydelse, som et kjeltringsagtig niddingsverk, det gir Norge penge ud til efter opfordring af fiskeriinspektører og videnskabelige ærgjerrigheder, og Finnmark er da udset til offer for denne mishandling. Og de samme folk, som skal indlede denne forbrydelse, skal samtidig undersøge, om hvalfangsten er skadelig eller ikke! Det skal bli en fin under-

søgelse. Der eksisterer neppe ord i sproget for tilfulde at beskrive saadan samvittighedsløshed og skamløshed.

Hvilket navn bør nu det dampskib ha, som skal bære denne smukke virksomhed? — et træffende navn, som derfor alle burde samle sig om og de norske myndigheder anta.”

Her siktes til en begivenhet som for en tid siden fant sted på Tønset, hvor en person fra Kristiania plaget en del kvinner og endog sultet en kvinne fra Nordland ihjel.

„Er ikke dette husliv et træffende billede paa Kristianias videnskabelige intelligents' forhold til rigets provinser, i særdeleshed Finnmarken? Ligesom emissær Pedersen paa Tønset sultet kvinden fra Nordland ihjel under religionens maske, saaledes er Finnmarken under den 30-aarige hvalstrid blitt grusomt mishandlet under videnskabens maske, og hvorefter skal samme landsdel yderligere pines og plages — til dens indbygges død og undergang — under samme videnskabelige maske. — Dampskibet bør derfor føre navnet «Emissær Pedersen».” —

Om hvalstriden, se nedenfor. I dag kan denne artikkel synes oss fullkommen idiotisk i all sin sneverhet og mangel på tillit til vitenskapelig forskning. Men, kan vi spørre, har ikke sneverheten i fiskeriene i dag bare antatt andre former? Leser man Leif Throne Holsts bok om hans virksomhet som disponent for Findus i Hammerfest, får man det inntrykk at de største hindringer for fremskritt og ny virksomhet ikke er den barske natur, i et land som grenser til polartraktene, men menneskenes fordommer, basert på foreldede forestillinger og understøttet av politiske myndigheter som trenger fiskernes stemmer.

Den 23/1 1904 utbrøt brann i Ålesund. Ca. 800 hus i sentrum ble lagt i aske. Min far, fiskeridirektøren, ble oppnevnt som diktator, som han selv sa, og organiserte hjelpearbeidet. «Michael Sars» dro nordover fra Bergen med mat og ulltepper. Det gikk i en fart, på mindre enn tre år var byen gjenreist. Men alt den 8/2 1904 holdt medarbeiderne i hjelpekomitéen en fest for ham, hvor det ble avsunget en sang, hvorav hitsettes:

Det vet, det mod, den vilje
igjennem blødt og haardt
det elsker og beundrer
vi mest hos Johan Hjort.
Og hjertet, som du lægger
i livets kampe ind
det vil tilsidst nok vinde
dig mangt gjenstridigt sind.

Hvor skræk og sorg og trængsel
og modløshed vi saa,
hvor nøden mod os grinte
og alting øde laa,
hvor ilden intet skaaned,
men knækked ned for fod,
der saa vi dine evner,
da du i spidsen stod.

Din evne, dit eksempel,
naar læsset frem du trak,
for det vi her iaften
vil bringe dig vor tak.

Vor tak og vore ønsker,
at hvad du kan og vil,
det maa du gjennom kampen
og finde lykke til.

Den 13/12 1938 holdt min far et foredrag i Landbruks-
høyskolens stundentersamfunn. Foredraget ble senere trykt
under titelen «Naturvidenskapen og samfundets kriser» i
Samtiden hefte 1 og 2 for 1939.

I anledning av Nationens referat av foredraget skrev
landbrukskandidat Bjarne Hovde et brev til formannen i
studentersamfunnet. Dette brev gjengis her, fordi det gir
uttrykk for følelser som progressive fiskere hadde overfor
min fars syn og hans arbeide.

Studentsamfunnet i Ås.
Herr formannen.

Bodø i januar 1938.

Det var med den aller største interesse, glede og stolthet
jeg i natt leste et referat fra samfunnets møte i «Nationen»,
hvorunder man behandlet våre saltvannsfiskerier. — Det
foredrag og den forståelse av dette overordentlig viktige
spørsmål som samfunnets møte syntes å representere, har
gjort meg varm og vil gjøre meg høyskolen enda et minne
rikere. Den honnør møtet viste våre saltvannsfiskeriers
overlegent dyktigste mann, professor Johan Hjort, gleder
oss alle som har fulgt hans pionérvirke.

Jeg har deltatt i fiskeriene direkte og indirekte siden jeg
ble voksen, og tross min stilling i landbruket står jeg fort-
satt med begge ben i fiskerinæringen idet jeg nu er med-

eier i 2 steamtrålere. Jeg er ikke et eneste øyeblikk i tvil om at det er Johan Hjorts linje som er livslinjen i norsk fiskeripolitikk og våre politikeres linje er dødslinjen. — Vi ligger disse dager med 8 norske fartøyer, små, umoderne og omgjerdet av restriksjoner, ute på Senja og Skolpenbanken i kamp med elementene. Omkring oss ligger en flåte på 200—400 utenlandske — engelske, tyske, franske, polske osv. — alle moderne fartøyer med alle hjelpemidler. Vi må kaste på sjøen hundrevis av tonn fin-fin hyse, uer og kveite, mens hermetikkfabrikkene i Harstad står stille grunnet mangel på råstoff, og vi kan ikke gi bort en småkveite til en fattig fa'n når vi nærmer oss territorialgrensen uten å få straff, den må på sjøen den også. Vi har ikke lov til å erstatte et gammelt traug av en båt med et nybygg, vi må kjøre så lenge bestet flyter, siden er det slutt.

Jeg vedlegger en resolusjon som et landbruksmøte i Harstad enstemmig vedtok 10. ds. Møtet bestod av ca. 40 mann. — Studentsamfunnet i Ås er således nøye i pakt med landbrukets fagetat her nord når det gjelder forståelsen av våre saltvannsfiskeriers betrengte stilling, og en rekke av oss har arbeidet mer enn 20 år i Nord-Norge.

Jeg vedlegger en artikkel av fiskeskipper Olav Iversen fra Tromsø som jeg ber utlagt i samfunnet. Herr Iversen er fra Møre. Han har fisket langs hele den norske kyst, i en rekke år på Alaskakysten, senere under Grønland, Island og Færøyene, og de siste år som kaptein på norsk steamtråler «Svalbard II» av Bodø. — Han ligger i disse dager pådreiet for uvær for Skolpenbanken og lytter på Norsk Rikskringkasting for å bli orientert om de nye restriksjoner våre store og små politikere skal inngjerde

vår trålerdrift med for å få den til å bryte sammen. — Iversen har greie på hva han taler om, han har i tredve år seilt den nordlige halvkule rundt på fiske og fangst, men Kr. Berg, Cato Sverdrup, Mjaavatn og hva de heter alle våre politikusser, har makten, derfor duer ikke Johan Hjort i Norge.

Med hilsen og takk
B. Hovde

I artikkelen «Kriser i fiskeribedriften» (Samtiden 1939) skriver min far:

«At jeg på nært hold har kunnet følge utviklingen av slike nye bedrifter, har hos meg skapt en overbevisning som ingen systemer kan utrydde, at ingen stat har rett til å fremtvinge eller med makt å forhindre det nye, som først da gir folket en lykkeligere tilværelse når det erverves i frihet. Byråkratiske idéer, som i Russland, har fremtvunget med makt en flåte av trålere og som i Norge med forbud har forhindret utviklingen av tråling, savner begge forståelsen av at idéene først får livets rett når de godkjennes i frihetens, det vil si den frivillige tilpasnings tjeneste. Og tilpasningens instrument er forsøket.»

I 1900 ble Fiskeristyrelsen i Bergen opprettet, med min far som en av tre kollegiale direktører, og vi flyttet til Bergen. I 1906 ble han enedirektør. Fiskeristyrelsen var først bygget opp som et departement, med horisontal lagdeling, hvor sakene vandrer fra sekretær til byråsjef, til ekspedisjonssjef, til statsråden. Min far likte ikke denne ordning, hvor alle syslet med alt, og innførte en vertikal lagdeling,

hvor hver mann var spesialist på sitt område og rapporterte direkte til direktøren.

Jeg kan ikke påta meg å gi en tilfredsstillende beskrivelse av alt min fars arbeide som fiskeridirektør. Om det må jeg henvise til hans medarbeider og efterfølger professor Johan T. Ruuds minnetale i Det norske Videnskaps-Akademi den 22/4 1949 (trykt i Årbok 1949 s. 47 flg.). Jeg kommer senere til å gjengi en del av talen. Ruud nevner at de norske fiskeriundersøkelser da «Michael Sars» var bygget, «gikk inn i en gullalder». I 1902 ble det Internasjonale Råd for Havforskning opprettet, med Nansen og Hjort som de første norske delegerte. I det internasjonale arbeide deltok min far til sin død 7/10 1948.

Fridtjof Nansen skrev i en beretning til statsminister Otto Blehr av 11. august 1902 av stiftelsen av Det Internasjonale Råd:

«Jeg er således bange for at Norge har fått brorparten av det hele, og at de andre ennå ikke riktig har fått øinene opp hvor hva de har gjort. Særlig tror jeg at ordningen av fiskeriundersøkelsene er blitt meget heldig, takket være Dr. Hjort, som gjorde sine saker dernede aldeles fortrefelig, idet han klart og greit fremholdt nødvendigheten av praktiske resultater, forståelige for gud og hvermann. Jeg tror det er god utsikt til at dette vil nåes, når bare Dr. Hjort får styre det, og mitt håp er at han får den nødvendige støtte fra regjeringen, og gis best mulige betingelser for at virke i sitt kall. Jeg er sikker på at hva der ofres på ham og hans undersøkelser vil gi mange fold igjen, og det at han nu er blitt leder av alle de internasjonale fiskeriundersøkelser som interesserer oss, gjør at han vil kunne lede

disse i et spor, så at de norske undersøkelser vil få mange-dobbelt interesse for Norges fiskerier, derved at han samtidig får observasjoner fra et så meget større felt utført av de andre nasjoner.»

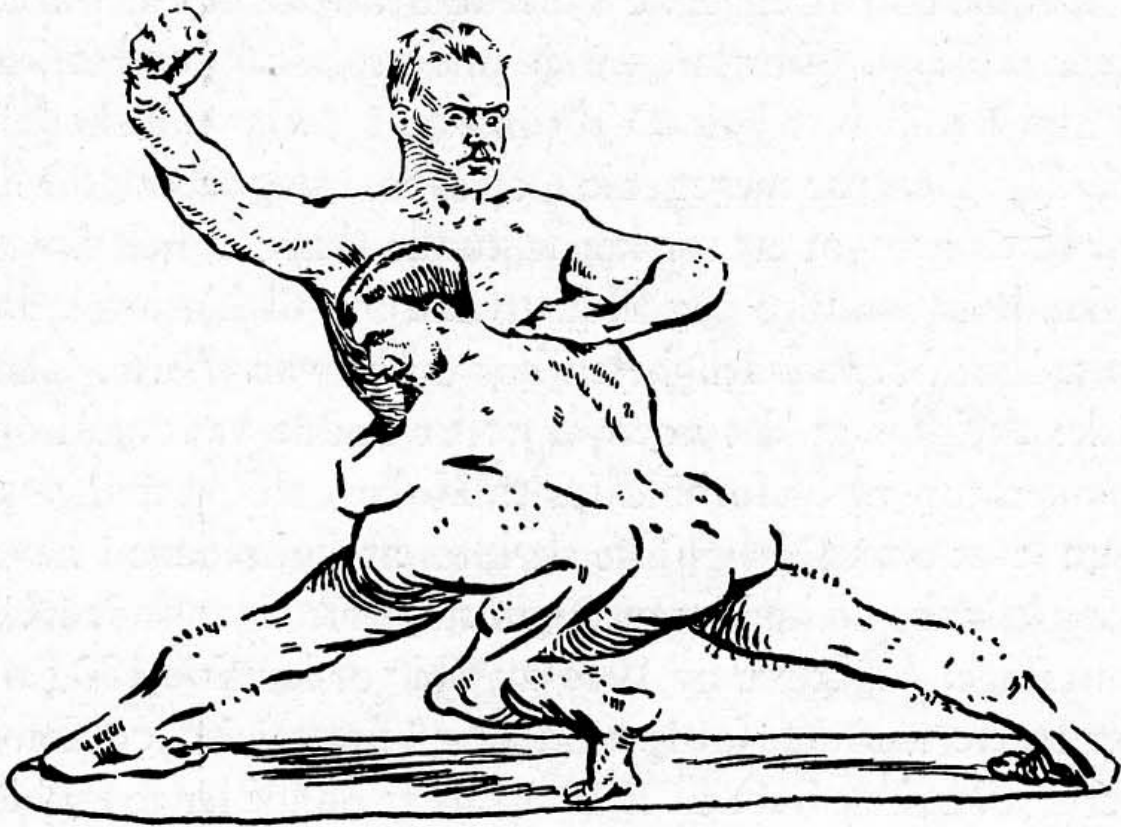
Fra 1900 av var «Michael Sars» i stadig aktivitet. Nye fiskebanker ble funnet, nye redskaper utprøvet, havet og dets muligheter utforsket. Den gang dro fiskerne til Lofoten i åpne fembøringer. Bare utlendingene var begynt å bruke dampskip. Da motoren kom, reiste min far rundt og agiterte for at fiskerne burde skaffe seg motorer. Han har fortalt at han på en slik turné ble forfulgt av en stortingsmann som talte imot, for motoren skremte fisken. Men en aften kom han, som Nikodemus om natten, og spurte hvor man kunne få kjøpt en slik motor. Det hindret ham ikke i fortsatt å agitere mot bruken av motorer.

Omkring århundreskiftet var det nedgang i fiskeriene, og fiskerne la skylden på hvalfangerne. For, sa de, hvalen jaget fisken mot land, hvalens forsvinnen gjorde at det ikke kom nødvendig «røre» i sjøen og at kobben kom i større antall, skudd fra hvalbåtene skremte fisken og blod fra anskutt hval forpestet sjøen. Det ble til slutt opptøyer i Finnmark og hvalstasjoner ble angrepet. Den første sosialist på Stortinget, sogneprest Alfred Eriksen fra Karlsøy, tok fiskernes parti og det gikk politikk i saken.

Jeg husker at jeg som barn opplevet en 17. mai i Bergen, hvor min far holdt festtalen på Engen. Tribunen var laget som et vikingskip og der sto min far i snippkjole i stavnen. Det ble også utgitt en 17. mai-avis. I den var min far og Alfred Eriksen avbildet som nakne kjemper som sloss. Jeg var som gutt meget stolt over at min far kunne slåss så

Under Unionsopløsningens Tegn

Dr. Joh. Hjort: Samarbeide. 2det Oplag

Boken «Samarbeid» Johan Hjort og Alfred Eriksen i tvekamp.

godt at det kom i avisen. «Michael Sars»' mannskap gikk i toget, matrosene i blå gensere med skipets navn på brystet. Bestemor Hjort hadde laget en slik genser til meg og jeg fikk gå med. Etterpå gikk vi på kro, det var min første opplevelse av denne institusjon.

I en bok «Fiskeri og Hvalfangst i det Nordlige Norge»

(1902) påviste min far at det ikke var noen sammenheng mellom hvalfangst og dårlige fiskerier. Det siste skyldtes helt andre årsaker. I 1904 kom det allikevel en lov som forbød hvalfangst i Nordland, Troms og Finnmark.

Det ble da påtrengende å utrede hva vekslingene i fiskeriene skyldtes. Etter langvarige undersøkelser kom forklaringen i min fars bok «Vekslingene i de store fiskerier» (1914). Den var meget enkel, og synes i dag selvsagt. Min far sa en gang at ett torskepar kunne skape et helt Lotofiske, hvis samtlige egg fikk utvikle seg til kjønnsmodne fisk. Men barnedødeligheten hos fisken var enorm. Godt fiske skyldtes at det noen år forut hadde vært gunstige temperatur- og åteforhold for småfisken, slik at mange av dem levet opp. Dårlig fiske skyldtes at forholdene i havet i den kritiske tid hadde vært ugunstige, med stor dødelighet som følge. Årgangen av 1904 av sild var kanskje 100 ganger større enn den fattigste årgang i materialet, og dominerte fisket helt frem til 1918. Min far hadde lenge grublet over dette, vanskeligheten var bevisførselen. Han har fortalt meg at han samtidig med dette arbeide holdt på med en ulykkesforsikring for fiskere, hvor han samarbeidet med forsikringsmannen Andor Hoel. For å skaffe det nødvendige statistiske materiale over fiskere og ulykker, hadde de bygget på den representative metode, fordi totalantallet av fiskere og ulykker var ukjent. En dag min far ventet på hurtigruten på en kai i Vesterålen, slo den tanke ned i ham: «Hvorfor ikke bruke den representative metode, hvor det gjelder vekslingene i fiskeriene?» Fiskens alder kunne bestemmes ved analyse av skjellene, de har årringer som et tre. Hvis man fisket opp 1000 sild, kunne man avgjøre

hvor mange prosent av fangsten som falt på de forskjellige årganger. Denne metode førte til målet.

Det er interessant å bruke episoden på kaien som et eksempel på den geniale inspirasjon. Den kommer ikke av seg selv, men først etterat en lenge har tumlet med problemet. Den er en gnist, en slags selvantennelse i et bål som det har tatt tid og omtanke å tilrettelegge.

Fra 1902 av startet min far, med sine medarbeidere Ad. Appelløf, B. Helland-Hansen og H. H. Gran internasjonale havforskningskurser i Bergen, med deltagere fra mange land. Kursene pågikk til første verdenskrig avbrøt dem i 1914. Jeg husker fra min barndom disse kurser, med alle de fremmedartede deltagere. Det var bl. a. en russer som var glad i barn og tok meg med på sirkus og som laget merkelige tryllekunster i laboratoriet, ved å få væsken i et reagensglass til å skifte farve ved tilsetning av noen få dråper av en annen væske. Norge var den ledende nasjon på havforskningens område den gang.

I disse år, fra 1900 til 1910, da vi barn forlot Bergen sammen med vår mor, ble grunnlaget lagt for norsk havforskning og fiskeripolitikk. Min far, som var individualist, hevdet alltid, jfr. sitatene foran, at det gjaldt å slippe individene fri, å oppmuntre til frivillig samarbeide. Politikerne holdt på regulering ved lov. Min far sa engang at alle fremskritt i fiskeriene var vunnet ved lovovertridelser. Linen ble innført i Lofoten omkring 1580, men forbudt i 1644; torskegarnet ble forbudt i 1770. Lenge var trålen forbudt. Den er fremdeles omgjerdet av restriksjoner, med den følge at Norge som ligger gunstigst til, er blitt akterutseilt. Istedenfor å konkurrere, forbød vi.

Det kom en strøm av vitenskapelige arbeider fra min far og hans medarbeidere. Jeg henviser til den bibliografi som er et bilag til professor Ruuds minnetale.

Hans utadrettede liv kunne inndeles i fire avsnitt: Arbeidet som fiskeridirektør fra 1900 til 1916, da han tok sin avskjed på grunn av uenighet med regjeringen. Hans opphold som student i Danmark og England fra 1916 til 1921 da han ble utnevnt til professor i marin biologi ved Universitetet i Oslo. Hans arbeide som professor, særlig omfattende hvalfangsten fra 1921 av, til han falt for aldersgrensen i 1939, og hans biologisk-filosofiske arbeider, som strekker seg over hele hans liv.

Hans private liv markeres av ekteskapet med min mor i 1894, separasjon i 1910, det nye ekteskap med Constance Gran i 1912, vår gjenopptagelse av forbindelsen med ham omkring 1930, hans flytning til Hofstad i Asker i 1936, til hans død 7/10 1948.

Jeg vil i det følgende ikke gå synderlig inn på hans private liv, men det siste kapitlet inneholder noe herom.

Om hans utadrettede virksomhet i perioden 1910—1916 og efter 1921 vil jeg gi ordet til professor Ruud. Jeg skyter så inn et kapitel om utenrikspolitiske opplevelser, som bl. a. forklarer hvorfor han tok avskjed i 1916. Om hans virksomhet i utlandet 1916—1921 vet jeg intet. Han har selv sagt at han studerte. På en eller annen måte må han ha tjent penger under oppholdet i utlandet, men hvorledes vet jeg ikke. Han kom iallfall hjem med en viss formue.

Hans biologisk-filosofiske arbeider vil jeg prøve å belyse i et eget kapitel.